

LITERATUURFESTIVALS BINNEN EN BUITEN DE RANDSTAD

Een vergelijking van postures van vier literatuurfestivals in
Nederland

Anne Hemmer (5513383)
Masterthesis Neerlandistiek
Universiteit Utrecht
Eerste lezer: Laurens Ham
Tweede lezer: Kila van der Starre
19 juni 2019

Samenvatting

De afgelopen decennia zijn verschillende veranderingen in het literaire veld gesignaleerd, zoals de herleving van de orale traditie, een verandering in cultuurconsumptie en de commercialisering en democratisering van de literatuur. Een symptoom van deze veranderingen is het ontstaan van literatuurfestivals overal ter wereld. De locatie van een literatuurfestival kan grote invloed hebben op de manier waarop het festival zich presenteert. Op globaal niveau is al onderzoek verricht naar het verschil tussen een festival in het centrum en in de periferie.

Dit onderzoek vergelijkt festivals in het centrum en de periferie van Nederland met de resultaten van eerder onderzoek. Het ILFU in Utrecht en Read My World in Amsterdam vertegenwoordigen de literatuurfestivals in het centrum van Nederland; de Randstad. Het Nieuwe Types Festival in Arnhem en Tilt Festival in Tilburg doen dat voor de periferie. Bronnen die de auto- en heterorepresentatie van de festivals weergeven zijn geanalyseerd op het beeld dat ze geven van de internationale en lokale invloed, opvatting van literatuur, mate van toegankelijkheid en *celebrity culture* van de gekozen festivals.

Uit de vergelijking van de *postures* van literatuurfestivals binnen en buiten de Randstad komt naar voren dat festivals in Nederland zich op een andere manier gedragen dan festivals in het globale literaire veld. De festivals binnen de Randstad en buiten de Randstad zijn niet terug te brengen tot twee homogene groepen met dezelfde eigenschappen. De enige onderscheidende eigenschap van de festivals binnen de Randstad, is dat deze festivals een rol spelen in het internationale literaire veld. De opvatting van literatuur, toegankelijkheid en *celebrity culture* van een festival blijken wel samen te hangen, maar niet afhankelijk te zijn van de locatie van het festival.

Inhoud

Samenvatting.....	1
1. Inleiding	3
1.1 De opkomst van literatuurfestivals	3
1.2 Vraagstelling en opbouw.....	4
2. Theoretisch kader	6
2.1 Herleving van de orale literatuur	6
2.2 Centrum en periferie	8
2.3 Beeldvorming rondom literatuurfestivals	10
3. Methode en corpus	12
3.1 Postureanalyse	12
3.2 Corpus.....	14
4. De representatie van ILFU - Utrecht.....	16
4.1 Postureanalyse	16
5. De representatie van Read My World – Amsterdam	22
5.1 Postureanalyse	22
6. De representatie van Nieuwe Types Festival - Arnhem	26
6.1 Postureanalyse	26
7. De representatie van het Tilt Festival – Tilburg	30
7.1 Postureanalyse	30
8. Conclusie	34
9. Literatuur	38

1. Inleiding

1.1 De opkomst van literatuurfestivals

De laatste paar decennia neemt het aantal literatuurfestivals in veel landen toe en winnen literatuurfestivals aan populariteit en geografische reikwijdte (Stewart, 2009). Ook in Nederland staan schrijvers steeds vaker op het podium (Vaessens, 2006, p. 57). Ondanks hun relatief korte bestaan spelen literatuurfestivals een belangrijke en gestaag groeiende rol in de letterensector. Op afbeelding 1 (p. 5) is te zien dat de organisaties die verantwoordelijk zijn voor het organiseren van literatuurfestivals subsidie ontvangen van het Nederlands Letterenfonds; de belangrijkste subsidieregeling in de letterensector (Raad voor Cultuur, 2018, p.18).

De Raad voor Cultuur beschreef in 2018 in een adviesrapport hoe literatuurfestivals kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van de doelstellingen van het Letterenfonds. De vier belangrijkste doelstellingen voor het letterenbeleid zijn: 1) talent kan zich optimaal artistiek ontplooien, 2) iedereen in Nederland heeft toegang tot de letteren, 3) er is een pluriform letterenaanbod, 4) de samenleving is een vrije ruimte voor kunst en cultuur (Raad voor Cultuur, 2018, p. 13). De Raad adviseert het Rijk om het festivalbudget van het Letterenfonds te verruimen, omdat podiumoptredens in toenemende mate een onderdeel vormen van het auteursinkomen (Idem, p. 70). Dit budget dient om literaire festivals en optredens en de instellingen die ze mogelijk maken beter financieel te kunnen ondersteunen (Idem, p. 79). Het aandeel van literatuurfestivals in de letterensector zal alleen maar toenemen wanneer het Letterenfonds deze aanbevelingen uitvoert.

De toename van de 'geografische reikwijdte' die Stewart (2009) opmerkt is in Nederland goed zichtbaar. Literatuurfestivals worden niet alleen in het traditionele literaire centrum Amsterdam georganiseerd, maar ook buiten de Randstad (Ham, 2017, pp. 32-33). Op afbeelding 1 is deze spreiding goed zichtbaar. De Raad voor Cultuur beschrijft dat lezers graag in aanraking komen met hun favoriete auteurs (2018, p. 68). In combinatie met de tweede doelstelling van het Letterenfonds ('iedereen in Nederland heeft toegang tot de letteren'), lijkt de spreiding van literatuurfestivals over het hele land noodzakelijk. Iedereen in Nederland kan op die manier in aanraking komen met zijn of haar favoriete auteur.

Verschillende onderzoekers hebben zich al beziggehouden met de manier waarop literatuurfestivals zich presenteren, bijvoorbeeld door het *posture* ervan te onderzoeken (Smeenk, 2015; Berends, 2018). Een postureanalyse van een literatuurfestival laat zien wat de positie van een literatuurfestival in het literaire veld is en hoe die positie gevormd wordt. In dit onderzoek zal ook een dergelijke analyse uitgevoerd worden, omdat uit zowel het onderzoek van Smeenk (2015, p. 114) als dat van Berends (2018, p. 13) bleek dat postureanalyse een vruchtbare methode is om de positie van

literatuurfestivals te onderzoeken. De analyse wordt toegepast op verschillende festivals in Nederland, om de binnenlandse verhoudingen tussen literatuurfestivals bloot te kunnen leggen. Daarbij is ervoor gekozen om festivals in de Randstad en daarbuiten te vergelijken, om te kijken of er verschillen in de representaties van deze festivals zijn die voortkomen uit het verschil in locatie.

1.2 Vraagstelling en opbouw

Om de representatie van literatuurfestivals binnen en buiten de Randstad te kunnen vergelijken, zal een antwoord gezocht worden op de volgende hoofdvraag: in hoeverre verschilt de representatie van festivals binnen de Randstad van de representatie van festivals buiten de Randstad?

De representaties van de verschillende festivals zullen daarvoor eerst vastgesteld moeten worden, aan de hand van beelden die er bestaan van de festivals. Hiertoe zijn de volgende deelvragen opgesteld:

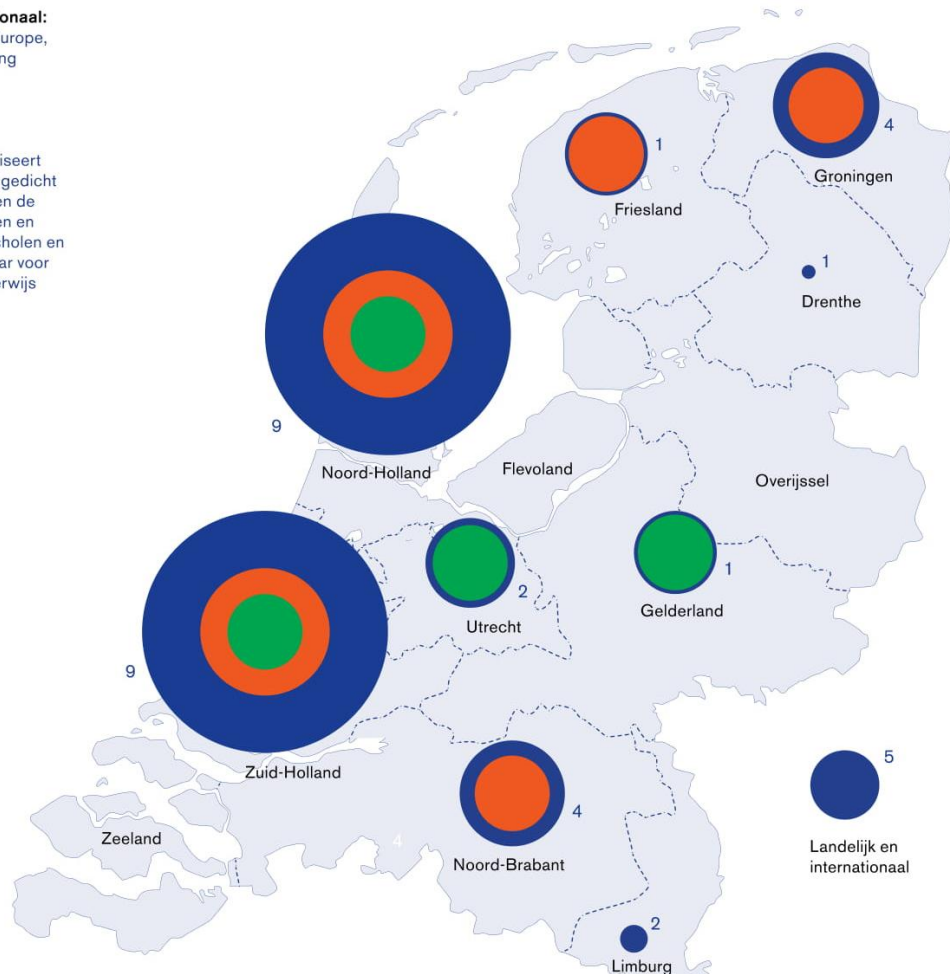
1. Wat is het *auto-* en *hetero-image* van literaire festivals binnen de Randstad?
2. Wat is het *auto-* en *hetero-image* van literaire festivals buiten de Randstad?
3. Wat zijn de verschillen tussen de representaties van literaire festivals binnen en buiten de Randstad?

Hierna volgt een theoretisch kader met ontwikkelingen en begrippen die van belang zijn voor de analyse in dit onderzoek (hoofdstuk 2). De methode die gebruikt wordt bij de analyse en de bronnen waaruit het corpus bestaat zijn daarna uiteengezet (hoofdstuk 3). De hoofdstukken die volgen bevatten de analyses van vier literatuurfestivals; het ILFU (hoofdstuk 4) en Read My World (hoofdstuk 5) binnen de Randstad en het Nieuwe Types Festival (hoofdstuk 6) en het Tilt Festival (hoofdstuk 7) buiten de Randstad. De conclusie (hoofdstuk 8) geeft de belangrijkste bevindingen weer en geeft antwoord op de hoofd- en deelvragen. Dit hoofdstuk bevat ook een discussieparagraaf waarin de moeilijkheden en/of tekortkomingen van het onderzoek en mogelijkheden voor vervolgonderzoek besproken worden. Tenslotte volgt nog de literatuurlijst (hoofdstuk 9).

Afbeelding 1: Kaart subsidieverstrekking Nederlands Letterenfonds 2017 (Raad voor Cultuur, 2018)

Landelijk en internationaal:

1. Wintertuin: CELA Europe, Connecting Emerging Literary Artists
2. De Tekstmederij, diverse locaties
3. PEN Nederland
4. Poëziepaleis: organiseert onder andere Raad gedicht (digitaal/landelijk), en de wedstrijden Kinderen en Poëzie voor basisscholen en Doe Maar Dicht Maar voor het voortgezet onderwijs
5. IBBY-Nederland

- Jaarlijks
- Tweejarig
- Meerjarig

Groningen

1. Buro05 / Literaturia op Noorderzon 2017
2. Poetry Circle Groningen
3. Poëziepaleis voor het project Kinderdichter in diverse gemeenten in Noord Nederland
4. Stichting Samenleving & Kunst voor Stap op de rode loper (VMBO bovenbouw) in Groningen

Tweejarig
– SLAG (Stichting Literaire Activiteiten Groningen)

Friesland

1. Poëziepaleis voor het project Kinderdichter in diverse gemeenten in Noord Nederland

Tweejarig
– Explore the North, Leeuwarden

Drenthe

1. Zomerzinnen, Drenthe en omgeving

Gelderland

1. Waumans & Victoria

Meerjarig
– Wintertuin Literair Productiehuis, Nijmegen

Noord-Holland

1. Das Magazin festival, Amsterdam
2. De Balie, Amsterdam
3. Festival van Het fantastische genre (ism SLAA), Amsterdam
4. Mooie Kinderboekenfestival, Tolhuis, Amsterdam
5. North Sea Poetry, Castricum
6. Brainwash Amsterdam
7. Waumans & Victoria
8. Poetry Circle Amsterdam
9. Stichting Samenleving & Kunst voor Stap op de rode loper (VMBO bovenbouw) in Amsterdam

Tweejarig
– Read my World, Amsterdam

Meerjarig
– School der Poëzie

Utrecht

1. No Can Do
2. Waumans & Victoria

Meerjarig
– Literatuurhuis Utrecht

Zuid-Holland

1. Cross Comix Rotterdam
2. Rotown Magic, Rotterdam en omstreken
3. Woordnacht voor de literatuurmanifestatie Woordnacht 2018 in Rotterdam
4. No can Do Rotterdam
5. No can Do Den Haag
6. Waumans & Victoria Rotterdam
7. Poetry Circle Rotterdam
8. Passionate Bulkboek, Rotterdam
9. School der Poëzie

Tweejarig
– Boekids (Literair Jeugdfestival), Den Haag

Meerjarig
– Poetry International, Rotterdam
– Crossing Border, Den Haag
– Writers Unlimited, Den Haag
– Passionate Bulkboek, Rotterdam

Noord-Brabant

1. Poetry Circle Tilburg
2. Watershed
3. Waumans & Victoria, Den Bosch
4. Stichting Samenleving & Kunst voor Stap op de rode loper (VMBO bovenbouw) in Eindhoven

Tweejarig
– Tilt Festival, Tilburg

Limburg

1. BorderKitchen, Words on Fire, Maastricht
2. Story Line, Maastricht

2. Theoretisch kader

2.1 Herleving van de orale literatuur

De laatste paar decennia zijn verschillende culturele organisaties in Nederland begonnen met het op regelmatige basis organiseren van literatuurfestivals. Het programma van een dergelijk festival beslaat meestal meerdere dagen en wordt gevuld door interviews met schrijvers, voordrachten van schrijvers en workshops van schrijvers, soms gecombineerd met andere kunstdisciplines zoals muziek en beeldende kunst. Literatuur treedt op dit soort festivals buiten het boek en soms ook buiten haar eigen discipline.

Het begrip literatuur kan in de context van literatuurfestivals problemen opleveren, omdat het begrip etymologisch gezien alleen *geschreven* teksten beslaat. Het woord literatuur is namelijk afgeleid van het Latijnse woord *litteratura*, wat 'dat wat geschreven is' betekent (Philippa et al., 2003-2006). Op literatuurfestivals staat echter voornamelijk de mondelinge overdracht van een tekst centraal, het publiek komt luisteren in plaats van lezen. Vóór de twintigste eeuw was mondelinge overdracht de meest gangbare manier om in aanraking te komen met teksten. 'Literatuur' bestond vooral in de openbare ruimte en er was een levendige voordrachtscultuur (Ham, 2017, p. 32). Een term voor alleen geschreven teksten lijkt nog minder geschikt wanneer deze toegepast zou moeten worden op teksten uit de middeleeuwen. Bijna alle communicatie was toen mondeling, ook de cultuuroverdracht, en de geletterdheid was erg laag (Horsley, 2006, p. 7). De mondelinge overdracht van literatuur wordt vaak aangeduid als een orale literatuur, maar dit is een contradictio in terminis, omdat 'literatuur' op geschreven teksten slaat (Foley, 2002, p. 27).

Het gebruik van de term orale literatuur laat zien dat literatuur een bredere betekenis heeft gekregen; het wordt vaak als verzamelnaam gebruikt voor teksten die zowel mondeling als schriftelijk kunnen zijn. Aan de andere kant wordt de term literatuur ook in een smallere betekenis gebruikt voor teksten van hoge kwaliteit. In dat geval wordt de term gebruikt als *niche brand*; een waardeoordeel dat maar op een kleine hoeveelheid teksten van toepassing is en gegeven wordt door de elite (Stewart, 2009, p. 11). In dit onderzoek worden alle teksten die aan bod komen op een literatuurfestival tot literatuur gerekend, zowel de schriftelijke als de mondelinge en niet alleen de door de elite gewaardeerde teksten. Wanneer het waardeoordeel wel een rol speelt zal er gesproken worden van literatuur als *niche brand*.

De opkomst van literatuurfestivals getuigt van een *herleving* van de orale literatuur. Na een eeuw waarin de voorkeur uitging naar het consumeren en bestuderen van literatuur in tekstuele vorm (Foley, 2002, p. 27), wordt de aandacht nu weer gedeeltelijk teruggebracht naar mondelinge manifestaties.

Verandering cultuurconsumptie

Auteur en literatuurwetenschapper Alessandro Baricco verklaart de terugkeer van mondelinge manifestaties door de verandering in de manier waarop de jongere generatie cultuur consumeert (2011). Eerdere generaties ervoeren cultuur volgens Baricco in de diepte, bijvoorbeeld door eenzelfde boek meerdere malen te lezen, maar de jongere generatie consumeert cultuur het liefst in sequenties. Literatuurfestivals vormen zogenaamde 'knooppunten' die tegemoetkomen aan de behoefte van deze generatie om van de ene culturele ervaring in de andere over te gaan (Baricco, 2011). Deze ontwikkeling wordt ook gesignaleerd door zijn collega Laurens Ham. Hij beschrijft de verandering in cultuurconsumptie als de mogelijke overgang van een lees- naar een luistercultuur (2017). Hij ziet net als Baricco dat de veelzijdigheid van een literatuurfestival aansluit bij de behoefte van de jongere generatie om cultuur in de breedte te consumeren (Idem).

Ontlezing bij jongeren is een ontwikkeling die hiermee samenhangt. Modern letterkundige Hannah de Schrijver definieert het begrip ontlezing in haar proefschrift als 'het fenomeen dat mensen in het heden minder tijd zouden besteden aan lezen dan in vroegere jaren' (2015). In onderzoeken naar ontlezing en leesplezier scoren jongeren inderdaad erg laag, maar deze onderzoeken zijn uitsluitend gebaseerd op het lezen van fictie (De Schrijver, 2015, p. 7). Andere onderzoeken laten zien dat de jongere generatie nog steeds veel leest, maar via andere media, zoals Facebook, Twitter, e-mail, blogs, online nieuwsmedia etc. (De Schrijver, 2011; Huysmans et al., 2004).

Commercialisering van de literatuur

Een andere ontwikkeling die samenhangt met de herleving van orale literatuur is de commercialisering van literatuur. Letterkundige Thomas Vaessens plaatst het begin van deze ontwikkeling in de jaren 1950 (2006b, p. 7). De literaire infrastructuur van uitgevers, critici en leraren maakte toen plaats voor de wetten van de markt (Vaessens, 2006b, p. 7). De bloei van festivals is volgens Vaessens onderdeel van deze ingrijpende verandering en zorgt voor economisch gewin voor de schrijvers die er optreden (2006b, p. 59).

Een ander voordeel van het optreden op festivals is dat het de naamsbekendheid van schrijvers vergroot. Het promoten van de biografieën en persoonlijkheden van auteurs in aanvulling op, of soms in plaats van, hun werk is namelijk één van de mediastrategieën van festivalorganisatoren (Stewart, 2009, p. 4). Dit sluit aan bij een trend die cultuur- en literatuurwetenschapper Wenche Ommundsen opmerkt op het gebied van cultuurconsumptie (2009). Volgens haar consumeren mensen in de huidige samenleving cultuur het liefst door actieve betrokkenheid en de fysieke nabijheid van schrijvers op festivals geeft het publiek de illusie te participeren (Ommundsen, 2009, p. 21). Ze spreekt van een illusie omdat het publiek niet daadwerkelijk deelneemt aan het schrijfproces, maar alleen aan het

gesprek erover. Communicatie met de auteur en de verering van beroemdheden zijn belangrijker geworden voor de literaire gemeenschap dan het lezen van literatuur als daad van reflectie en interpretatie (Ommundsen, 2009, p. 30). Festivalorganisaties komen met een aanbod van beroemde schrijvers tegemoet aan de vraag van het publiek en dragen met hun promotie van biografieën en persoonlijkheden bij aan een discours van *celebrity culture* (Stewart, 2009, p. 4).

Democratisering van de literatuur

Met de herleving van de orale traditie gaat ook democratisering van literatuur gepaard. Deze ontwikkeling kwam ongeveer tegelijk met de commercialisering van literatuur op gang. Vaessens omschrijft in een rede de algemene democratisering van de cultuur in Nederland na de Tweede Wereldoorlog (2006a). Als reden hiervoor noemt hij de democratisering van het onderwijs; na de oorlog kon voor het eerst een generatie jongeren die niet uit gegoede milieus kwam een universitaire opleiding volgen en deelnemen aan de cultuurwereld van de studerende stand (Vaessens, 2006a, p. 6). De middenklasse breidde uit en een veel groter deel van de samenleving kwam in aanraking met literatuur.

Volgens Liana Giorgi raakte de publieke sfeer gefragmenteerd door deze uitbreiding; de diversiteit werd groter (2011). Festivals spelen volgens Giorgi een belangrijke rol in de publieke sfeer omdat ze de diversiteit juist kunnen overstijgen door het uitwisselen van verschillende ideeën (2011, p. 9). Het uitwisselen van ideeën brengt niet alleen de bezoekers van het festival dichterbij elkaar, maar het kan ook verschillende disciplines bij elkaar brengen, zoals kunst en politiek. Festivals zijn hierdoor toegankelijk voor een breed publiek en presenteren literatuur minder als een *niche brand*, omdat het festival niet alleen de elite wil aanspreken. Stewart ziet ook de mogelijkheid tot discussie en democratisering van literatuur op festivals, maar schrijft deze kenmerken uitsluitend toe aan perifere festivals (2009).

2.2 Centrum en periferie

In haar onderzoek naar literatuurfestivals maakt media- en cultuurwetenschapper Cori Stewart een duidelijk onderscheid tussen festivals in een centrum en festivals in een perifeer gebied (2009). De festivals in het onderzoek bevinden zich in Australië en Canada, maar het onderscheid tussen centrum en periferie is een universeel principe. Het centrum heeft in een afgebakend gebied de meeste invloed, omdat de elite van een volk zich daar bevindt. Volgens Hüsken en Nas zijn de leden van de elite 'de representanten en handhavers van de morele orde en brengen [zij] het 'proces of civilization' op gang, dat zich later uitbreidt over de gehele periferie' (1972, p. 83). Ook in Nederland is op allerlei terreinen

een tegenstelling zichtbaar tussen centrum en periferie. Sinds de negentiende eeuw ligt het centrum van het land in Holland en dan vooral in de steden Amsterdam en Den Haag.

Centrum en periferie in Nederland

In Nederland kwam het beschavingsproces door de elite ('proces of civilization') in de negentiende eeuw op gang. Pamfletten werden vanuit Holland door de elite verspreid over de lagere standen met daarin informatie over cultuur, de samenleving en wenselijk gedrag (Van de Donk et al., 2007, p. 68). Door dit proces ontstond er een verbeelde gemeenschap: een beperkte groep mensen die zich verbonden voelt met elkaar, zonder alle individuele leden van de gemeenschap te kennen (Anderson, 1938/2006). Het creëren van een verbeelde gemeenschap of natie was in de negentiende eeuw in Nederland een uitsluitend elitair project. De periferie bevindt zich in deze traditionele verhouding in een afhankelijke positie ten opzichte van het centrum.

De samenstelling van de elite veranderde in Nederland voor het eerst tijdens de verzuiling aan het begin van de twintigste eeuw. De elite werd breder, omdat elke afzonderlijke zuil een eigen elite had (Van de Donk et al., 2007). Vanaf de jaren 1960 vond er een ingrijpendere verandering plaats; Nederland ging op weg naar een egalitaire samenleving. Om gelijkheid te verkrijgen ondergroef de nieuwe generatie de bestaande autoriteiten en tradities. Deze ontwikkeling is daarna niet meer gestopt en kan gezien worden als de emancipatie van de periferie (Van de Donk et al., 2007). Het is tegenwoordig niet meer vanzelfsprekend dat Amsterdam op alle gebieden de rol van (cultureel) centrum speelt. Er is meer draagvlak gekomen voor het idee dat een nationale identiteit altijd meervoudig is.

Centrum en periferie in het literaire veld

De scheiding tussen centrum en periferie is ook zichtbaar in het literaire veld. Traditioneel wordt geschreven literatuur geassocieerd met het stadscentrum en orale literatuur met minder gemoderniseerde gemeenschappen daar ver vandaan (Engler, 1990; Van Duijnhoven, 1999). In Nederland zien we dat onderscheid nog steeds; vrijwel alle uitgeverijen bevinden zich in Amsterdam. Literatuurfestivals duiken echter in het hele land op, zowel in het centrum als in de periferie. In Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, maar ook in Groningen, Arnhem, Nijmegen, Tilburg en Maastricht. Ook Vaessens merkt dit verschil op: "De productie van papieren literatuur mag een bijna volledig Amsterdamse aangelegenheid zijn [...], voor de niet-papieren literaire producties gelden zeker andere wetten" (2006b, p. 58). Het verschil in locatie van een literatuurfestival kan zorgen voor grote verschillen in representatie, omdat de culturele en historische relatie tussen een regio en haar inwoners voor een uniek *frame* zorgt (Paasi, 1991, p. 248).

In het onderzoek van Stewart is deze theorie getoetst aan de werkelijkheid en zij vindt inderdaad dat locatie veel invloed heeft op de rol en de functie van een literatuurfestival (2009, p. 5). Uit haar onderzoek naar literatuurfestivals in Brisbane (Australië) en Toronto (Canada) kwam naar voren dat de geografische verhouding tot de grootste centra in de wereld van literaire productie en verspreiding het karakter van het festival bepaalt. Het festival in de periferie (Brisbane) programmeerde een brede selectie aan auteurs en een breed aantal onderwerpen; de geschiedenis, literatuur en politiek van de *host city* werden bediscussieerd, maar ook bredere onderwerpen uit de literaire, politieke en *celebrity* cultuur (Stewart, 2009, p.iii). Dit maakt het programma divers en toegankelijk (Idem, p. 5). Het festival in het centrum van de literatuur (Toronto) vertoonde een veel beperkter aantal onderwerpen, de focus lag bijna geheel op literariteit en *celebrity culture* en promoveerde zichzelf daar ook mee (Idem, p. iii). Festivals in literaire centra zijn volgens Stewart internationaal georiënteerd en niet bedoeld om literatuur te democratiseren, maar om literatuur als *niche brand* te promoten voor kwaliteitsschrijvers op internationale schaal (2009).

2.3 Beeldvorming rondom literatuurfestivals

Literatuurfestivals krijgen allerlei eigenschappen toegedicht op basis van de beeldvorming die rondom het festival bestaat, maar hoe komen beelden eigenlijk tot stand en wat zijn beelden precies? Bij het creëren van een 'wij' ontstaat er een mentale representatie van de eigen groep of natie. Deze mentale representatie noemt literatuurwetenschapper en historicus Joep Leerssen een *auto-image* (2007). Een *auto-image* berust niet op feiten, maar is moreel of karakteriserend van aard en kan door de tijd heen veranderen. Het beeld dat bestaat over de identiteit van een andere groep of natie noemt Leerssen een *hetero-image* (2007).

Bronnen kunnen een *hetero-image* dat ze van een entiteit hebben gevormd op verschillende manieren naar de buitenwereld communiceren. Volgens geesteswetenschapper Emmeline Besamusca zijn bronnen die een *hetero-image* bevatten in te delen in verschillende 'zendingsmechanismen' (persoonlijke communicatie, 11 september 2018). Het onderscheid dat Besamusca maakt is vooral gebaseerd op het *hetero-image* van een natie, maar het onderscheid kan ook vertaald worden naar bronnen die *hetero-images* van festivals weergeven. Voor *hetero-images* van naties geldt dat er *autonomous* bronnen zijn, zoals beelden die in het nieuws of in literatuur verschijnen. Deze zijn niet beïnvloedbaar door de natie zelf. *Induced* bronnen zijn direct veroorzaakt door een *auto-image*, vaak zijn het reisgidsen of reclames die gebaseerd zijn op een eigenschap van een natie. Tenslotte zijn er *organic* bronnen die *hetero-images* bevatten, dit zijn persoonlijke ervaringen van bijvoorbeeld familieleden of vrienden. Via al deze mechanismen komen *hetero-images* tot stand.

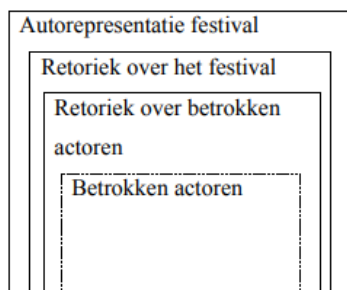
Auto- en hetero-images hoeven niet altijd eenduidig te zijn, er kunnen tegenstrijdige beelden naast elkaar bestaan; *counterimages* (Leerssen, 2015). Alle beelden samen van een groep of natie vormen een *imageme* (Leerssen, 2015). Al deze theorie rondom beeldvorming kan ook betrokken worden op literatuurfestivals. Het beeld dat de festivalorganisatie van het festival uitstraalt is het *auto-image* en het beeld dat een buitenstaander van het festival vormt is het *hetero-image*. Er kunnen tegenstrijdige beelden (*counterimages*) van een festival bestaan. Alle beelden samen vormen een *imageme*. In de imagologie worden beelden vooral onderzocht in teksten, omdat teksten een representatie vormen van een bepaalde identiteit (Docter, 2018, p. 19).

3. Methode en corpus

3.1 Postureanalyse

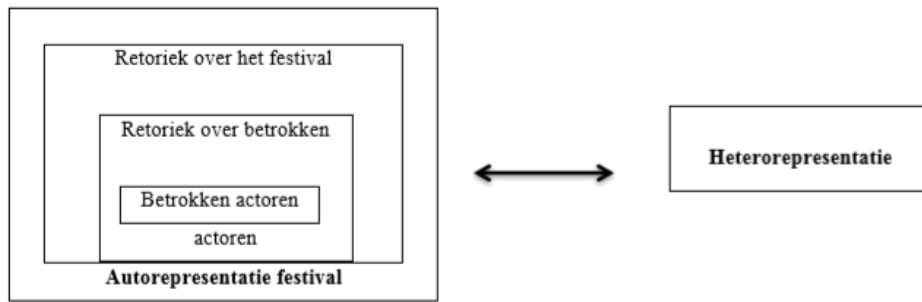
In een eerder onderzoek, uitgevoerd door Kim Smeenk (2015), is een postureanalyse gebruikt om de representatie van literatuurfestivals te onderzoeken. Deze analyse is oorspronkelijk ontwikkeld door Jérôme Meizoz om de positie van een auteur en de manier waarop die positie gevormd wordt te beschrijven en te vatten in één begrip: *posture* (2010, p. 84). Het *posture* van een auteur markeert altijd zijn of haar positie in het literaire veld op een unieke manier, maar doet dat wel in een keten van traditionele *postures* die in het geheugen van het literaire veld liggen. Daarnaast wordt het *posture* niet alleen door de auteur zelf geconstrueerd, maar ook door anderen (bijvoorbeeld journalisten, critici en biografieën). Om het *posture* te beschrijven is een dubbele observatie vereist, zowel non-verbaal gedrag als tekstuele bronnen dragen bij aan het *posture* (Meizoz, 2010, pp. 84-85). Al deze elementen kunnen volgens Smeenk ook betrokken worden op festivals. In haar masterscriptie doet zij een verkennend onderzoek naar de bruikbaarheid van de postureanalyse voor literatuurfestivals en ontwikkelt ze een analysemodel dat toegepast kan worden op festivals in plaats van personen.

Afbeelding 2: Analysemodel Kim Smeenk (2015, p. 23)

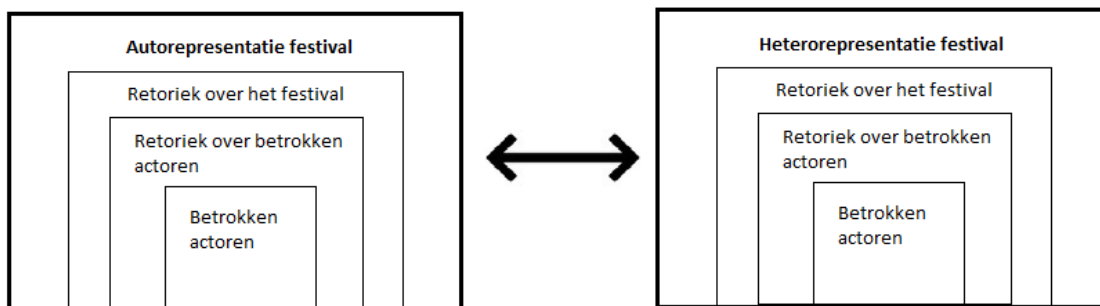
Heleen Berends breidt dit analysemodel in haar masterscriptie uit door er ook de heterorepresentatie van het festival aan toe te voegen (2018, p. 15). Deze toevoeging zorgt ervoor dat de wisselwerking tussen de auto- en heterorepresentatie onderzocht kan worden.

Afbeelding 3: Analysemodel Heleen Berends (2018, p. 15)

De toevoeging van de heterorepresentatie door Berends wordt in dit onderzoek overgenomen, omdat de interactie tussen de auto- en heterorepresentatie een belangrijk element is van de definitie die Meizoz geeft aan *posture*. De heterorepresentatie in het analysemodel van Berends zal in dit onderzoek uitgebreid worden door de analyselagen die Smeenk in de autorepresentatie onderscheidt toe te voegen aan de heterorepresentatie. Op die manier kan de interactie tussen het zelfbeeld en het beeld van de ander op dezelfde analyselagen geanalyseerd worden.

Afbeelding 4: Analysemodel postureanalyse na toevoeging analyselagen heterorepresentatie

De begrippen auto- en heterorepresentatie worden in de onderzoeken van Smeenk en Berends uitgelegd als respectievelijk het zelfbeeld van een literatuurfestival en het beeld dat de ander heeft van dat literatuurfestival. Wat precies de aard van deze 'beelden' is wordt niet verder toegelicht. De begrippen zijn goed te koppelen aan de theorie van Leerssen. Autorepresentatie kan aan de hand van de invulling van Smeenk en Berends ongeveer gelijk gesteld worden aan het begrip *auto-image* en heterorepresentatie aan *hetero-image*. Een klein verschil is dat de autorepresentatie zoals Smeenk en Berends die opvatten het geheel aan zelfbeelden lijkt te beslaan. Een *auto-image* kan ook een deel van

het geheel beslaan. Hetzelfde geldt voor de begrippen heterorepresentatie en *hetero-image*. In de analyse wordt in dit onderzoek vooral over *images* gesproken, omdat de analyse de verschillende onderdelen van de *postures* bloot probeert te leggen. Het begrip *posture* van Meizoz heeft veel overlap met het begrip *image* van Leerssen. Beide begrippen bevatten zowel de *auto-* als de *hetero-images* (of representaties) van een actor, maar het begrip *posture* heeft meer aandacht voor de interactie die tussen deze beelden bestaat. In dit onderzoek zal bij het analyseren van de *auto-* en *hetero-images* van de festivals aandacht besteed worden aan die interactie om tot een volledig *posture* te komen.

De analyse zal van binnen naar buiten uitgevoerd worden, bij zowel de *auto-* als de heterorepresentatie. De betrokken actoren die geanalyseerd zullen worden zijn het publiek, de artiesten en de partners. Vervolgens wordt de retoriek over deze actoren en de retoriek over het festival geanalyseerd door middel van *closerreading*. Tijdens deze analyse zal de tegenstelling tussen centrum en periferie als leidraad dienen, door de onderwerpen die volgens Stewart kenmerkend zijn voor festival in het centrum en de periferie centraal te stellen. De perifere festivals zouden te onderscheiden kunnen zijn door hun diversiteit aan lokale en globale onderwerpen en artiesten, de mogelijkheid tot discussie, hun toegankelijkheid voor een breed publiek en brede opvatting van literatuur. Festivals in het centrum worden verwacht internationaal georiënteerd te zijn en enkel te focussen op literatuur als *niche brand* en *celebrity culture*.

3.2 Corpus

Om antwoord te kunnen geven op de hoofd- en deelvragen zijn verschillende teksten en visuele bronnen geanalyseerd om het *auto-* en *hetero-image* van twee literaire festivals binnen en twee literaire festivals buiten de Randstad vast te stellen. Het *auto-image* zal geanalyseerd worden in teksten die geproduceerd zijn door de festivalorganisatoren, zoals persberichten, websitetekst, programmateksten, een beleidsplan, jaarverslag en/of subsidieaanvraag. Deze teksten geven allemaal een *auto-image* weer, maar de organisatie kiest soms per tekst een andere invalshoek vanwege het verschil in het doelgroep.

Persberichten zijn bedoeld voor de pers en hebben tot doel de nieuws waarde van het bericht zo goed mogelijk over te brengen. Het is gebruikelijk om de informatie met de meeste nieuws waarde aan het begin van een persbericht te plaatsen, zodat de kern van de boodschap meteen duidelijk is. Persberichten bereiken via journalisten potentiële festivalbezoekers. De websitetekst bereikt een iets kleiner publiek, namelijk geïnteresseerden in het festival. Teksten in het programmaboekje worden door een nog kleiner publiek gelezen, namelijk de daadwerkelijke bezoekers van het festival. Teksten in een jaarverslag of subsidieaanvraag zijn in eerste instantie niet bedoeld voor een (potentieel)

publiek, maar voor een subsidieverstrekker of bestuur. Het zijn teksten over visie en beleid rondom het festival.

Het verschil in doelgroep en functie van deze tekstsoorten kan ervoor zorgen dat de organisatie bij het schrijven ervan kiest voor het uitlichten van verschillende beelden van het festival. Het is belangrijk om al deze tekstsoorten samen te nemen in de analyse, zodat het *image* van het festival aan de oppervlakte komt. Naast deze tekstuele bronnen zal er ook per festival een visuele bron worden geanalyseerd, zoals een *aftermovie* of een fotoreportage op Facebook of Instagram. Deze bronnen leveren vermoedelijk interessante aanvullende informatie op en zorgen ervoor dat beide elementen van het *posture* aan bod komen: tekst én gedrag. De volgende festivals worden onderzocht:

- International Literature Festival Utrecht (ILFU) 2018
- Read My World in Amsterdam 2018
- Nieuwe Types Festival in Arnhem 2018
- Tilt Festival in Tilburg 2019

Van elk festival wordt de meest recente editie onderzocht om het meeste recente beeld te achterhalen. De festivals zijn gekozen omdat ze alle vier gesubsidieerd worden door het Letterenfonds, daarom mag aangenomen worden dat alle vier de festivals een belangrijke rol spelen in het nationale literaire veld. De gekozen festivals zijn niet de enigen die subsidie ontvangen van het Letterenfonds (zie afbeelding 1). Voor het ILFU, Read My World, Nieuwe Types en Tilt waren echter de meeste bronnen beschikbaar om de auto- en heterorepresentatie uit te destilleren. De selectie is om praktische redenen gemaakt.

Het *hetero-image* zal geanalyseerd worden in zes bronnen per festival. Dit zijn vaak krantenberichten, maar ook online blogs, een instagrapost of filmpjes van bezoekers. Per festival zal voorafgaand aan de analyse verduidelijkt worden welke bronnen er gebruikt zijn. De manier waarop de verschillende bronnen het *hetero-image* presenteren kan verschillen, dit wordt duidelijk wanneer de bronnen ingedeeld worden in de drie verschillende zedingsmechanismen (*autonomous*, *induced*, *organic*). De krantenartikelen kunnen vooral als commercie dienen wanneer ze voorafgaand aan het evenement een aankondiging publiceren die in grote mate overeenkomt met het persbericht. In dat geval dient het artikel als *induced* bron. Soms publiceert een krant een artikel na afloop van het evenement, waarin de eigen ervaring van de journalist gedeeld wordt. In dat geval is het een *autonomous* bron. Online blogs of filmpjes van bezoekers vallen onder *organic* bronnen. Bij de analyse zal er rekening gehouden worden met deze verschillende rollen, omdat een *autonomous* of *organic* bron doorgaans een onafhankelijker gevormd beeld geeft dan een *induced* bron.

4. De representatie van ILFU - Utrecht

Het International Literature Festival Utrecht (ILFU) bestaat in de huidige vorm pas vanaf 2018. Het Literatuurhuis neemt de organisatie van het festival op zich en bouwt voort op City2Cities, maar de opzet is veranderd. City2Cities thematiseerde twee buitenlandse steden naast Utrecht (bijvoorbeeld Dublin en Boedapest in 2014) en 'de stad' was de rode draad van het festival. Het nieuwe ILFU thematiseert een land, in 2018 was dat Turkije.

Utrecht bevindt zich in de Randstad en behoort daarom tot het centrum van Nederland. Uit de analyse van het *posture* van ILFU komt naar voren dat het festival sterk internationaal georiënteerd is. Ook op het gebied van beroemdheden scoort het ILFU hoog; het festival promoot zichzelf voortdurend met dezelfde bekende namen (Sir Antony Beevor, Paolo Cognetti, Julian Barnes en John Irving). Literatuur wordt op het ILFU voornamelijk als *niche brand* opgevat. Het ILFU heeft daarnaast eigenschappen die Stewart eerder aan een perifeer literatuurfestival zou toedichten. Het festival wil namelijk een zo breed mogelijk publiek trekken en toegankelijk zijn voor 'iedereen die zich lezer noemt' (*AD/Utrecht Nieuwsblad*) en het ILFU heeft aandacht voor lokale onderwerpen. De geschiedenis en literatuur van de 'Domstad' (*Nederlands Dagblad*) worden gebruikt in de promotie van het festival.

In onderstaande postureanalyse zullen bovenstaande beweringen onderbouwd worden door middel van *close reading* van een aantal typerende details. Voor de analyse van het *auto-image* zijn twee persberichten van Het Literatuurhuis, het programmaboekje en de *aftermovie* van de editie van 2018 en het beleidsplan 2017-2020 van Het Literatuurhuis gebruikt. Het *hetero-image* is onderzocht in krantenartikelen van *Trouw*, *NRC Handelsblad*, *De Telegraaf*, *AD/Utrechts Nieuwsblad* en het *Nederlands Dagblad (ND)*, een instagrampost (zie afbeelding 8) en een online blog.

4.1 Postureanalyse

Het internationale literaire veld

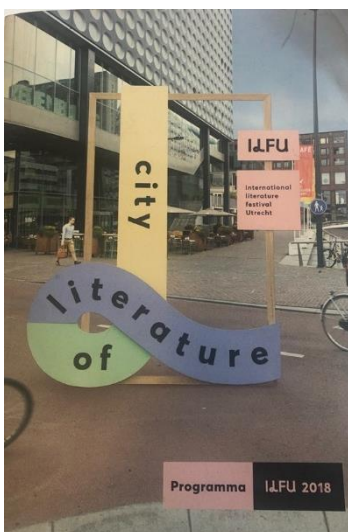
Het Literatuurhuis richt zich met de organisatie van het ILFU expliciet op het internationale literaire veld. Alleen de naam van het festival, *International Literature Festival Utrecht*, maakt dit al duidelijk. De naam is in het Engels en noemt het woord *international* expliciet. De benoeming tot *Unesco City of Literature* in 2017 levert verder bewijs voor de internationale invloed van het ILFU; Utrecht is door de titel onderdeel van een literair netwerk van steden over de hele wereld en het festival speelt daarin een belangrijke rol. In de beeldvorming van het festival op de voorkant van het programmaboekje wordt de titel van *City of Literature* samen met de naam van het festival afgebeeld op een houten frame waardoor de festivalbezoeker naar de festivallocatie kijkt (afbeelding 5). Bezoekers van het

festival worden uitgenodigd om letterlijk en figuurlijk door het frame van *City of Literature* naar het festival te kijken.

Het Literatuurhuis is penvoerder voor de titel en beschrijft op de website het internationale literaire netwerk waartoe Utrecht nu behoort:

Naast een aantal hoofdsteden als Praag, Dublin en Edinburgh, zijn het vooral steden als Lviv, Granada, Krakau, Heidelberg en Norwich die door Unesco zijn gelauwerd. Het zijn niet de voor de hand liggende metropolen, maar juist de steden die zich helemaal kunnen toeleggen op de letteren, het juiste formaat hebben om efficiënt te kunnen samenwerken met de internationale partners en flexibel en ondernemend genoeg zijn om projecten in korte tijd van de grond te krijgen.

In dit citaat schetst de organisatie een tegenstelling tussen ‘hoofdsteden’ en ‘metropolen’ aan de ene kant en steden met ‘het juiste formaat’ aan de andere kant. Het Literatuurhuis plaatst Utrecht tegenover grote hoofdsteden, maar benadrukt de positieve elementen daarvan. De organisatie omarmt een perifere positie. De artistiek leider van ILFU, Michaël Stoker, doet in twee krantenartikelen (*ND*, *NRC*) echter uitspraken die hiermee contrasteren. Hij noemt Edinburgh meerdere malen als voorbeeld voor het ILFU, terwijl deze stad juist in het rijtje hoofdsteden hoort. Stoker lijkt de ironie hiervan wel door te hebben; hij geeft als één van de redenen van de voorbeeldfunctie van Edinburgh dat de stad net als Utrecht geen metropool is. Het beeld van *City's of Literature* dat Het Literatuurhuis schetst is dat van perifere steden in een internationaal netwerk.

Afbeelding 5: Voorkant programmaboekje ILFU 2018

Afbeelding 6: Startpagina website Utecht UNESCO City of Literature

Lokale onderwerpen

Naast internationale ontwikkelingen worden ook de geschiedenis en literatuur van de stad Utrecht expliciet in verband gebracht met het festival. Michaël Stoker gebruikt de unieke literaire geschiedenis van Utrecht in het *Nederlands Dagblad* ter promotie van het festival. Hij zet Utrecht af tegen Amsterdam: 'Die [Utrechtse] school trok schrijvers en zorgde voor een intellectueel klimaat, terwijl Amsterdam - waar nu veel schrijvers wonen - nog niet eens echt bestond.' Met deze uitspraak laat Stoker zien dat Utrecht in het verleden een belangrijker centrum was dan Amsterdam op het gebied van literatuur. Hij geeft toe dat Amsterdam deze rol heeft overgenomen, maar benadrukt in hetzelfde artikel dat Utrecht nog steeds een centrumrol heeft: 'Vandaag de dag telt Utrecht nog altijd mee, volgens Stoker. "Er zijn hier tweehonderd uitgeverijen gevestigd. Veel kleine, maar ook VBK, het grootste concern, waarvan onderdelen in Amsterdam zijn gevestigd. En er wonen hier zo'n 150 literaire schrijvers met minimaal twee boeken op hun naam. Denk aan Arthur Japin, Stephan Enter, Manon Uphoff, Ingmar Heytze.'" (ND).

Beroemdheden

Bezoekers komen speciaal naar het ILFU om in contact te komen met de schrijvers die zij bewonderen. Het ILFU zegt zich deze internationale beroemdheden te kunnen veroorloven door een festival voor Midden-Nederland te worden. Door het verzorgen van optredens in de provincie wordt 'de overtocht van een auteur uit het buitenland optimaal benut' (beleidsplan, 2016).

De beroemdheden trekken veel fans. Dit is bijvoorbeeld te zien in een instagrampost van een bezoeker die vol trots vermeldt de handtekening van haar favoriete schrijver John Irving bemachtigd te hebben én met hem gepraat te hebben (afbeelding 7). In de tekst bij de foto schrijft de bezoeker dat ze bij een eerdere ontmoeting al had willen praten met John Irving, maar het pas de tweede keer

heeft aangedurfd; communicatie met haar favoriete schrijver was duidelijk haar belangrijkste doel. In de hashtags die ze plaatst gaat het in de eerste plaats over de schrijver als persoon (#Johnirving #author) en pas later over zijn werk (#book #books #nevernotreading).

In de reacties ontstaat een gesprek met een andere fan die ook John Irvings handtekening gekregen heeft. Het gesprek met de schrijver wordt gereproduceerd, de andere fan vindt de communicatie met de auteur zeer interessant. Er blijkt ook een blog te zijn geschreven over de ontmoeting, die opent met 'I am not much of a 'fan' person. (...) With one exception: the author John Irving.' (Mostly Me + Certain Others , 2018). De schrijfster van het blog zegt samen met andere fans naar het ILFU te zijn geweest: 'I bought tickets for SOH and myself on the spot and convinced one of our closest friends to do the same, because as it turned out his mother was a huge fan herself' (Mostly Me + Certain Others , 2018). De instagram- en blogpost dragen bij aan de *celebrity discours* rondom het festival.

Afbeelding 7: Instagrampost bezoeker ILFU

[#johnirving](#) [#author](#)[#aprayeforowenmeany](#) [#ilfu](#) [#utrecht](#)[#read](#) [#book](#) [#books](#)[#nevernotreading](#)
[#justme](#) [#mmco](#)[#dutch](#) [#happy](#)

Literatuur als *niche brand*

De opvatting van literatuur van het ILFU gaat twee kanten op. Aan de ene kant hecht het festival veel waarde aan traditionele literatuur die internationaal hoog gewaardeerd wordt. Zoals eerder genoemd zijn er hoog aangeschreven buitenlandse schrijvers te gast, daarnaast besteedt het ILFU veel aandacht aan de ‘Russische klassieker’ *Anna Karenina*. Uit het beleidsplan van Het Literatuurhuis blijkt dat het festival een speciale programmalijs voor klassiekers heeft (beleidsplan 2017-2020, p. 9). Door een wereldberoemde roman als uitgangspunt van het festival te nemen en veel waarde te hechten aan ‘literaire klassiekers’ focust het ILFU vooral op literatuur als *niche brand*.

Aan de andere kant lijkt het festival een brede opvatting van literatuur te willen hanteren, door bijvoorbeeld de Turkse protestzangers Selda Bağcan uit te nodigen. Michaël Stoker benoemt de reden voor deze keuze expliciet in een interview in het *NRC Handelsblad*: ‘En er zijn evenementen waarin we de grens van literatuur willen oprekken, zoals een optreden van de Turkse zangeres Selda Bağcan, die poëtische protestsongs zingt’ (Veen, 2018: 12). In een achtergrondartikel over Selda in het programmaboekje wordt echter de literariteit van het werk van Selda benadrukt: ‘Selda gebruikt soms scherpe teksten van anonieme schrijvers of zet muziek onder teksten van bekende dichters’ (programmaboekje: 8). De grens van de literatuur wordt met dit programmaonderdeel maar beperkt opgerekt en de overeenkomsten met traditionele literatuur worden sterk benadrukt. De opvatting van literatuur als *niche brand* heeft op het ILFU de overhand.

Toegankelijk

Het Literatuurhuis probeert met de programmering op het ILFU ‘een heel ander publiek op de been [te brengen] dan de geijkte bezoekers van literaire avonden’ (*NRC Handelsblad*). In het *NRC* benoemt Stoker een aantal programma’s dat aan de toegankelijkheid van het festival bijdraagt: ‘Waar de bestaande literaire festivals in Nederland een bepaalde nadruk leggen of een specifieke signatuur hebben, willen wij zo veel mogelijk verschillende mensen betrekken. Dus er zijn literaire lezingen, maar er is ook een middag voor young adult-literatuur, én aandacht voor serieuze non-fictie én spannende boeken’ (Veen, 2018: 12).

Ook in de voorleesmarathon komt het streven naar een breed publiek tot uiting; de roman werd ‘niet alleen in het Nederlands maar ook in het Russisch, Sloveens, Perzisch, Fries, gebarentaal en nog tientallen andere talen’ voorgelezen (persbericht 2 ILFU). In de *aftermovie* wordt dit unieke punt breed uitgelicht. Verschillende vrouwen die in verschillende talen voorlezen komen in beeld, inclusief de voorleesronde in gebarentaal. Op afbeelding 8 is het publiek te zien dat aanwezig was bij de ronde in gebarentaal. Sommigen maken het gebaar voor lachen (twee handen in de lucht met gespreide vingers). Dove mensen zitten normaal gesproken niet in het publiek van literatuurfestivals, door de

voorleesronde in gebarentaal kan deze doelgroep wel deelnemen aan het festival. De *aftermovie* presenteert het ILFU zo als een toegankelijk festival (afbeelding 8).

Afbeelding 8: Screenshot uit aftermovie ILFU met publiek bij voordracht in gebarentaal

5. De representatie van Read My World – Amsterdam

Het Read My World festival bestaat sinds zes jaar en vindt plaats in de Tolhuistuin te Amsterdam. Het festival richt elk jaar haar aandacht op een andere regio in het buitenland die normaal gesproken buiten het blikveld van het Nederlandse publiek blijft en waar maatschappelijke veranderingen plaatsvinden. Het festival duurt drie dagen. De regio's die tot nu toe aan bod zijn gekomen zijn de Arabische literatuur, Caraïben, Zuidoost Azië, Oekraïne en Polen, Black USA en in 2018 Turkije. De festivalorganisatie zoekt twee curatoren die woonachtig zijn in de gekozen regio, zij doen aanbevelingen over de gasten die een actueel en relevant beeld van de regio kunnen geven.

Met Amsterdam als *host city* van het festival bevindt Read My World zich in het belangrijkste literaire centrum van Nederland. Het festival is internationaal georiënteerd; een regio in het buitenland staat centraal en er treden veel gasten uit die regio op. Het festival heeft geen beroemdheden op het podium heeft staan, de *celebrity culture* dringt niet door tot Read My World. Literatuur wordt op het festival niet opgevat als *niche brand*. Er komen geen klassiekers uit de literatuur aan bod en het raakvlak van literatuur met andere kunstvormen en journalistiek is vaak onderdeel van het programma. De festivalorganisatie zegt een breed en divers publiek te willen trekken, maar spreekt ook van het 'Nederlandse (grootstedelijke) publiek' (jaarverslag 2017).

Door middel van close reading van enkele tekstuele en visuele elementen zullen deze beweringen in een postureanalyse aannemelijk gemaakt worden. Het *auto-image* is afgeleid uit een persbericht, de websitetekst, het programmaboekje uit 2018, het jaarverslag van Read My World uit 2017 en de fotoreportage op Facebook van de editie in 2018. Voor het *hetero-image* zijn twee online artikelen gebruikt op de website van Amsterdam FM en het Letterenfonds, een interview met de oprichter van het festival in een filmpje van Literary Globe en een instagrapost van de Hogeschool van Amsterdam.

5.1 Postureanalyse

Het internationale literaire veld

De autorepresentatie van het Read My World festival is expliciet gericht op het internationale literaire veld. Willemijn Lamp, oprichtster van het festival, beschrijft het festival als 'an international literature festival' in een interview door Literary Globe (afbeelding 9). De voertaal van het interview is Engels. In aankondigingen wordt dit beeld gespiegeld; het festival wordt aangeduid als 'hét internationale literatuurfestival van Amsterdam' of als 'het Amsterdamse internationale literatuurfestival'.

Afbeelding 9: Interview Willemijn Lamp door Literary Globe over Read My World

De term ‘internationaal’ heeft op Read My World een andere invulling dan op het ILFU. Waar in Utrecht artiesten uit verschillende landen worden uitgenodigd, staan er in Amsterdam alleen artiesten uit de themaregio op het podium. Het festival draait om het verkennen en begrijpen van deze regio door middel van literatuur. Deze bedoeling ligt in de naam van het festival besloten en Willemijn Lamp vertelt dat het begrijpen van een andere cultuur de belangrijkste aanleiding was om Read My World te organiseren. Lamp koos literatuur als middel hiervoor, omdat het westerse publiek volgens haar via literatuur een breder beeld van maatschappelijke gebeurtenissen krijgt dan de journalistiek kan geven.

Beroemdheden

Opvallend voor een festival in een literair centrum is dat er geen enkele beroemdheid op het podium staat. In het jaarverslag merkt de festivalorganisatie dit zelf ook op. Er staan ‘relatief onbekende namen’ op het podium en zowel de meer ervaren artiesten als de beginners liggen lang niet altijd ‘in het vizier van festivals, uitgevers of podia’ (jaarverslag, 2017, p. 7). De namen van de artiesten worden dan ook niet gebruikt bij de promotie van het festival. Het festival draait niet om het ontmoeten van bekende schrijvers, maar om het beter leren kennen van de Turkse wereld door middel van literatuur.

In het programmaboekje krijgen alleen de Turkse gasten en curatoren een biografie. De biografieën zijn vrij uitgebreid en bevatten ook persoonlijke achtergrondinformatie (zoals studierichting). In een vooraankondiging van het festival van Het Letterenfonds worden wel twee Nederlandse schrijvers genoemd die zullen optreden: ‘Niña Weijers en K. Michel’. In het *hetero-image* lijkt meer aandacht besteed te worden aan de Nederlandse artiesten dan in het *auto-image*. In een vooraankondiging op Amsterdam FM worden bijvoorbeeld ook de Nederlandse dichters genoemd die een stadswandeling door Amsterdam Noord begeleiden: ‘Maartje Smits en Martijn den Ouden’.

Literatuur als *niche brand*

Read My World vat literatuur absoluut niet op als *niche brand*, literatuur wordt juist breed geïnterpreteerd als aanvulling op journalistiek en als middel tot engagement. De festivalorganisatie zegt op de website op zoek te zijn naar 'het grensgebied van de literatuur met de (onderzoeks-) journalistiek' en bijna alle programma's hebben sterk geëngageerde onderwerpen, zoals LGBTQ-rechten, pers en polarisering en demonstraties.

Deze brede opvatting van literatuur past bij het 'karakter' van het festival dat in het jaarverslag genoemd wordt: 'activistisch en progressief'. De autorepresentatie is van dit karakter doordrongen, onder andere door de nieuwe huisstijl van het festival; een druk en kleurrijk jaren '70 printje dat terugkomt op de website, in het programmaboekje en op het festival zelf. De fotoreportage op Facebook laat zien dat het printje als achtergrond dient bij de gesprekken en voordrachten (afbeelding 10). Ook de grens met journalistiek wordt verbeeld in de poster links, de naam van het festival is afgebeeld tegen een achtergrond van krantenartikelen. De naam van het festival is in het logo doorgestreept, maar wel leesbaar. In combinatie met de krantenartikelen creëert dit een beeld van het festival als platform voor het lees- en bespreekbaar maken van onderwerpen die in kranten onzichtbaar blijven.

Afbeelding 10: Foto uit fotoreportage Facebook Read My World

Toegankelijkheid

De festivalorganisatie zegt in het jaarverslag een ‘breed en divers publiek’ te willen trekken, maar de organisatie geeft ook een contrasterend *auto-image*. In het jaarverslag wordt gesproken van een ‘Nederlands publiek’, dat bovendien ‘grootstedelijk’ is. Een andere uitspraak uit het jaarverslag suggereert dat zowel de elite als de massa op het festival afkomen: ‘De waterscheiding tussen ‘het establishment’ en een meer ‘activistische gemeenschap’ werd tijdens RMW tijdelijk opgeheven’. Tenslotte wordt er in het jaarverslag nog onderscheid gemaakt tussen een ‘vaste achterban die de uitgangspunten van het festival omarmt’ en ‘elk jaar opnieuw weer een nieuw publiek’. Dat nieuwe publiek probeert de organisatie te bereiken door een doelgroepenbeleid, gericht op groepen die mogelijk geïnteresseerd zijn in de gekozen regio van dat jaar. In de heterorepresentatie lijkt het festival beperkt toegankelijk voor alleen een specifiek literatuurpubliek. In geen enkele krant werd voor- of achteraf een artikel over het festival gepubliceerd. Wel verscheen een minimaal aangepaste versie van het persbericht op de websites van Het Letterenfonds en de Universiteit Utrecht. Hiermee wordt alleen een publiek van studenten en in hoge mate cultureel/literair geïnteresseerden bereikt.

In de editie van 2018 wordt Amsterdam afgezet tegen Turkije. Lamp zegt voor Turkije gekozen te hebben omdat Nederland een grote Turkse gemeenschap heeft. Uit een instagrampost van de Hogeschool van Amsterdam blijkt dat het festival samenwerkt met Agora Lettera (afbeelding 11). Deze organisatie heeft onder andere tot doel ‘een brug [te] bouwen tussen de gevestigde literaire wereld en bepaalde groepen in de Nederlandse samenleving’ (Agora Lettera). De samenwerking met deze partner suggereert dat Read My World streeft naar includering van de Turkse gemeenschap.

Afbeelding 11: Instagrampost Hogeschool van Amsterdam over samenwerking Agora Lettera

6. De representatie van Nieuwe Types Festival - Arnhem

Het Nieuwe Types Festival wordt elk jaar eind juni georganiseerd in Arnhem door literair productiehuis De Nieuwe Oost | Wintertuin. Het festival ontstond in 2015 naar aanleiding van de eerste lichting die afstudeerde van de opleiding Creative Writing aan ArteZ: Hogeschool voor de kunsten in Arnhem. De vierdejaarsstudenten presenteren nu elk jaar hun afstudeerwerk tijdens het Nieuwe Types Festival.

Het festival draait in Arnhem en wordt georganiseerd door een literatuurorganisatie uit Nijmegen, beide steden liggen in de periferie. Het programma is wel divers, maar de onderwerpen die Stewart verwacht (politiek, geschiedenis en *celebrity culture*) worden niet bediscussieerd tijdens Nieuwe Types. In de gesprekken of lezingen die op het programma staan komt er eigenlijk maar één onderwerp aan bod: de toekomst van de literatuur. Bij het Nieuwe Types Festival staan bijna uitsluitend beginnend schrijvers op het podium, het aanbod is weinig divers. De festivalorganisatie lijkt wel open te willen staan voor een breed publiek, maar in de praktijk wordt er toch vooral een specifiek literair geïnteresseerd publiek aangesproken.

De mate van diversiteit en toegankelijkheid van het Nieuwe Types Festival zal nader onderbouwd worden door middel van een postureanalyse. Het *auto-image* is afkomstig uit een persbericht, de websitetekst, het programmaboekje uit 2018 en het jaarverslag van De Nieuwe Oost | Wintertuin van 2018. Voor het *hetero-image* zijn twee (identieke) krantenartikelen in *Arnhem Direct* en de *Arnhemse Koerier* en een *Tzum*-reportage uit 2016 gebruikt.

6.1 Postureanalyse

Diversiteit onder de artiesten

De naam van het festival, Nieuwe Types, zegt al veel over de artiesten. Op het festival treden voornamelijk onbekende, nieuwe artiesten op, voornamelijk (oud-)studenten en docenten van schrijfopleidingen in Nederland en Vlaanderen. Twee van de drie avonden worden gevuld met programma's van studenten van ArteZ. Alleen op de festivalavond treden artiesten van andere schrijfopleidingen op tijdens de 'Showcase schrijfopleidingen'. De schrijvers worden expliciet in een heel specifiek hokje geplaatst: beginnende Nederlandstalige schrijvers. Een uitzondering hierop vormt Marjolijn van Heemstra, zij is de enige bekende schrijver die op het programma staat. In het jaarverslag wordt zij aangeduid als 'een in het oog springende auteur'. Haar naam wordt gebruikt in de promotie van het festival, het persbericht (De Nieuwe Oost | Wintertuin, 2018) zet haar naam tegenover de studenten die op het podium staan:

Met op het programma onder meer de uitreiking van de **Nieuwe Types Prijs** voor het beste afstudeerwerk en heel veel voordrachten van studenten van Beeld & Taal (Gerrit Rietveld Academie), Woordkunst (Koninklijk Conservatorium Antwerpen), Schrijven (RITCS), Writing for Performance (HKU) en Creative Writing (ArtEZ). Maar ook **Marjolijn van Heemstra** over de Staat van het verhaal (...).

In het *hetero-image* dat kranten geven krijgt *celebrity culture* meer aandacht door de toevoeging van een biografie van Marjolijn van Heemstra en door de suggestie te wekken dat er nog meer bekende namen op het programma staan: ‘vooral veel jonge, aanstormende schrijvers, maar ook gevestigde namen zoals Marjolijn van Heemstra’.

In het programmaboekje ontbreekt *celebrity culture*; Van Heemstra’s biografie is teruggebracht tot één zin en haar foto staat klein afgebeeld. De vierdejaarsstudenten daarentegen krijgen veel uitgebreidere biografieën en grotere foto’s. Bijna de helft van de programmaflyer is hieraan gewijd. Ook in de fotoreportage op Facebook krijgen de onbekende artiesten meer aandacht, een foto van Marjolijn van Heemstra ontbreekt zelfs volledig. De autorepresentatie van Nieuwe Types laat zien dat het festival de onbekende namen veruit het belangrijkste vindt en een bekende naam alleen nodig heeft voor publiciteit.

Diversiteit in onderwerpen

De onderwerpen die aan bod komen tijdens het Nieuwe Types Festival zijn, net als de artiesten, niet erg divers. De programma’s waarin ruimte is voor discussie hebben het allemaal over hetzelfde: de toekomst van de literatuur. Er zijn geen discussies over politiek, geschiedenis of het leven van beroemde schrijvers. Ook dit is een bewuste keuze van de festivalorganisatie, die expliciet benoemd wordt in een persbericht: ‘In het laatste weekend van juni onderzoekt De Nieuwe Oost | Wintertuin de toekomst van de literatuur’. Bij de gesprekken over de toekomst van de literatuur is het Nieuwe Types Festival vooral gericht op het Nederlandstalige literaire veld. Het festival is sterk lokaal verbonden met de stad Arnhem, omdat de belangrijkste partner van het festival zich daar bevindt: ArtEZ.

Toegankelijkheid

Het jaarverslag beschrijft het publiek van Nieuwe Types als ‘een mooie mix van professionals uit het veld en algemeen cultureel geïnteresseerden’. De groep ‘algemeen cultureel geïnteresseerden’ zal voornamelijk bestaan uit de achterban van de onbekende schrijvers die op het podium staan. Het is onwaarschijnlijk dat de onbekende namen publiek trekken dat niet in hoge mate geïnteresseerd is in

literatuur en in het bijzonder in literatuur die in opkomst is in Nederland. Op de fotoreportage op Facebook wordt dit vermoeden bevestigd, na afloop van het optreden van de vierdejaarsstudenten stroomt het publiek het podium op om de studenten te feliciteren en omhelzen (afbeelding 12). De festivalorganisatie ziet andere jonge schrijvers als belangrijke doelgroep van het festival. In het jaarverslag staat bijvoorbeeld: ‘Nieuwe Types heeft zich door de jaren heen weten te ontwikkelen tot hét literaire festival voor en door jong schrijftalent.’

Afbeelding 12: Publiek feliciteert artiesten na afloop van hun optreden (Facebookpagina De Nieuwe Oost | Wintertuin)

De ‘professionals uit het veld’ worden duidelijk aangesproken in de autorepresentatie van het festival. Het programma met optredens vanuit de schrijfopleidingen krijgt de naam ‘Showcase schrijfopleidingen’ en wordt zo gepresenteerd als een ‘etalage’ waarin nieuw talent gescout kan worden. De organisatie creëert het beeld dat het noodzakelijk is voor professionals om naar het festival te komen als zij op de hoogte willen zijn van de nieuwste groep schrijvers, bijvoorbeeld door de zin ‘[k]om kijken naar de schrijvers van nu!’ op de website.

Zowel de ‘professionals uit het veld’ als de ‘algemeen cultureel geïnteresseerden’ (studenten en familie), behoren tot een vrij kleine, specifiek literair geïnteresseerde groep. De aankondiging van het festival wordt alleen opgepikt door twee lokale kranten, die het persbericht publiceren. Het festival staat wel open voor een divers (maar lokaal) publiek, maar steekt de meeste moeite in het aanspreken van professionals en de achterban van de jonge artiesten.

Literatuur als *niche brand*

De festivalorganisatie laat door middel van de hun motto al zien dat literatuur niet als *niche brand* behandeld wordt op het Nieuwe Types Festival: 'nieuwe schrijvers, nieuwe verhalen, nieuwe vertelvormen'. De nieuwe vertelvormen vallen op in het *hetero-image* dat Maarten Praamstra schrijft op Tzum in 2016. Uit zijn beschrijvingen van de optredens van de afstuderende studenten blijkt dat zij een brede opvatting van literatuur hanteren. De afstudeerwerken bevatten onder andere linkjes naar websites, een stadsplattegrond, foto's, filmpjes, animaties en muziek (Praamstra, 2016). Uit het programmaboekje van 2018 blijkt dat dit niet minder het geval is geworden. Het *auto-image* dat het festival uitstraalt laat nog steeds een brede opvatting van literatuur zien.

7. De representatie van het Tilt Festival – Tilburg

Het Tilt Festival draaide in februari 2019 voor de negende keer. Het festival beslaat sinds twee jaar twee dagen; de zaterdag aan het begin en de zaterdag aan het einde van de Boekenweek. De eerste zaterdag is er 'Straat op Tilt' met gratis toegankelijke programma's in de binnenstad van Tilburg. De laatste zaterdag vindt het 'Tilt Festival' plaats. Elk jaar nodigt de festivalorganisatie een *writer in residence* uit, deze schrijver verblijft een tijdje in Tilburg en krijgt op het festival de kans om het werk dat hij of zij in die tijd schreef te presenteren. Sinds 2018 kiest het festival een thema, in 2018 was dat *privé* en in 2019 *moeder*.

Het Tilt Festival in Tilburg bevindt zich in perifeer gebied. De artiesten die op het podium staan zijn divers; zowel bekende als onbekende namen worden geprogrammeerd en het festival probeert een cultureel divers aanbod te beiden. Ook de onderwerpen die aan bod komen op het festival zijn divers. Zowel de lokale politiek en geschiedenis als de internationale politiek en *celebrity culture* worden bediscussieerd in verschillende programmaonderdelen. Het festival is in hoge mate toegankelijk; de festivalorganisatie richt zich bewust op mensen die normaal gesproken niet naar een literatuurfestival zouden komen. Het internationale veld is niet van belang op het Tilt Festival maar literatuur wordt nog wel gedeeltelijk als *niche brand* neergezet.

Voorgaande beweringen over het festival zullen onderbouwd worden met een postureanalyse van typerende elementen van Tilt. Het *auto-image* komt uit een persbericht, de websitetekst, het programmaboekje en de subsidieaanvraag bij het Letterenfonds voor de editie van 2019. Voor het *hetero-image* zijn vier artikelen uit het *Brabants Dagblad* gebruikt en een blog op de website van Omroep Tilburg.

7.1 Postureanalyse

Diversiteit onder de artiesten

In de subsidieaanvraag wordt het programmeren van jong talent gepresenteerd als prioriteit van het festival. Naast het organiseren van literaire evenementen heeft de organisatie namelijk ook een talentontwikkelingstraject ('Talent op Tilt'), waarin jonge schrijftalenten uit Noord-Brabant begeleid worden bij het opbouwen van een zelfstandige beroepspraktijk.

In het programmaboekje wordt echter een ander beeld gecreëerd; de bekende namen die optreden op het festival krijgen verreweg de meeste aandacht. Connie Palmen, Marja Pruis, Mensje van Keulen en Hugo Borst krijgen uitgebreide biografieën met foto. De jonge talenten worden alleen

bij naam genoemd en staan in het voorprogramma van de bekende schrijvers. De tekst in het programmaboekje benoemt expliciet de keuze om de grote namen het grootste podium te geven: 'Grote zaal, grote namen. Zo doen wij dat.' Hier hoort bijvoorbeeld Mensje van Keulen bij: 'Op Tilt Festival vertelt ze. Leest ze voor. Beantwoordt ze vragen. In de Grote Zaal, natuurlijk. Zoals het hoort bij Grote Namen.' (Programmaboekje, 2019).

Het *hetero-image* spiegelt deze focus op grote namen, twee van de drie kranten die over het festival schrijven noemen alleen het rijtje bekende schrijvers. In één artikel is wel te lezen dat er ook jonge schrijftalenten optreden: 'Daar zijn optredens van onder anderen Connie Palmén en Mensje van Keulen, maar ook van jonge talenten' (*Brabants Dagblad*).

Diversiteit in de onderwerpen

De festivalorganisatie schrijft in de subsidieaanvraag 'meer geëngageerd' te willen programmeren, bij bestudering van het programma blijkt dit *auto-image* duidelijk doorgevoerd te worden. Rondom het gekozen thema *moeder* is een collegereeks te zien in de kleine zaal van de festivallocatie. De aankondiging in het programmaboekje luidt als volgt:

Kleine zaal, kleine colleges. Logisch. Maar wel over grote onderwerpen. Wie is de vrouw? Wat is haar identiteit? Wetenschappers en filosofen wijden daarover uit. In colleges van een kwartier. Plus ruimte voor vragen. Want die roepen ze op. Inclusieve mode, science fiction, een ode aan een vergeten schrijfster: de nieuwsgierigheid wordt grondig geprikkeld. Op Tilt Festival stoffen we de collegebanken af. Er liggen schriftjes voor aantekeningen. De invulling is aan de sprekers. En aan hun publiek.

De aankondiging maakt duidelijk dat experts in gesprek gaan met het publiek over allerlei maatschappelijke onderwerpen. Het festival biedt zo een platform voor discussie en stelt het publiek in de gelegenheid om kritisch na te denken over globale en lokale geschiedenis, politiek en cultuur. Onderwerpen van de colleges waren bijvoorbeeld 'de geschiedenis van schrijvende vrouwen', 'vrouwen in de film- en popcultuur' en 'queer in mode, taal en kunst'. Het programmaboekje geeft een voorproefje hierop. Bijke Aarts, de directeur van Tilt, licht in een uitgebreide inleiding de keuze voor het thema en de invalshoeken die het festival gekozen heeft toe. Verderop staat een verdiepend essay afgedrukt, geschreven door een (vrouwelijke) onderzoeker.

In een online blog op de website van Omroep Tilburg schrijft een bezoeker, Nanne op 't Ende, over zijn ervaringen op het festival. Uit zijn beschrijving van het programma in de Witte Studio blijkt dat ook daar de onderwerpen sterk geëngageerd waren, hier in combinatie met poëzie in plaats van

wetenschap. Eén van de artiesten heeft het bijvoorbeeld over de verhouding tussen witte en zwarte mensen: 'In haar eerste gedicht 'Bitter, boos en bazig' gaat ze in op de moeizame verhouding met witte mensen die haar stevast bevragen, die ongevraagd haar haar aanraken en eisen dat ze keuzes maakt, voor of tegen.' In alle optredens komt een dergelijk maatschappelijk relevant onderwerp aan bod.

Toegankelijkheid

In de subsidieaanvraag is te lezen dat de festivalorganisatie bewust probeert om 'niet alleen de culturele fijnproevers' aan te spreken, maar een zo breed mogelijk publiek. Idealiter brengt het festival 'mensen in contact met literatuur die normaal gesproken nooit op ons festival zouden komen'. Tilt Festival doet dit door een week voorafgaand aan de festivalavond 'Straat op Tilt' te organiseren. Het programma bestaat uit gratis activiteiten in de publieke ruimte. In het *Brabants Dagblad* worden de acts inderdaad als 'verrassend' beschreven en het publiek als 'passanten'. De bedoeling van het programma wordt expliciet genoemd in het artikel: 'Op zulke verrassingen mikt Straat op Tilt. Mensen komen op een ongedwongen en bijzondere manier in aanraking met literatuur, vooral van schrijvers uit Tilburg.'

De festivalorganisatie benoemt expliciet op zoek te zijn naar een nieuw publiek en 'in het bijzonder naar mensen met een andere culturele achtergrond en studenten'. Uit het *hetero-image* dat de online blog van Nanne op 't Ende ons geeft blijkt inderdaad dat mensen met een andere culturele achtergrond zich welkom zouden voelen op het festival. Hij schrijft als afsluiting van zijn ervaringen op het festival: 'Wie weet, kan ik later mijn ~~half-Somalische, hoofdhoek-dragende~~, literatuur-minnende dochter vertellen dat ik de Grote Namen lang geleden al heb op zien treden, in Tilburg nota bene. In elk geval kan ik haar een paar goede dichters aanraden.' (online blog, 2019). De doorgehaald eigenschappen van de dochter wijzen op haar andere culturele achtergrond. Door ze door te strepen laat Nanne zien dat ze op Tilt Festival niet van belang zijn, alleen het feit dat zijn dochter van literatuur houdt maakt uit.

Literatuur als *niche brand*

De festivalorganisatie heeft niet de intentie om literatuur als *niche brand* te behandelen op het Tilt Festival. In de subsidieaanvraag wordt expliciet duidelijk gemaakt dat het festival 'crossover en experiment' centraal wil stellen. In het programmaboekje blijkt de organisatie daar deels in geslaagd te zijn. Er zijn interdisciplinaire programma's te bewonderen waarin literatuur, dans, muziek, theater en live radio aan bod komen.

Toch lijkt de organisatie wel onderscheid te maken tussen 'echte' literatuur en andere programma's. In de biografie van Mensje van Keulen wordt bijvoorbeeld vermeld dat zij al bijna vijftig

jaar bij 'de vaderlandse canon' hoort. Connie Palmen wordt 'een grande dame in de Nederlandse literatuur' genoemd en in al de biografieën van de bekende schrijvers is een opsomming van hun gewonnen prijzen en nominaties voor prijzen opgenomen. Het *auto-image* behandelt literatuur als *niche brand* door de manier waarop de grote namen van het festival aan het publiek gepresenteerd worden.

Het *hetero-image* dat Nanne op 't Ende geeft in zijn online blog pikt deze tegenstrijdige opvattingen van literatuur naadloos op: 'Als een programma in Theater De Nieuwe Vorst opent met 'Grote Zaal – Grote Namen' word ik nieuwsgierig naar wat er gebeurt in de Kleine Zaal of de Witte Studio'. Het literaire programma in de Grote Zaal wordt te opvallend naar zijn smaak als literatuur als *niche brand* gepresenteerd. Het programma dat Nanne uitkiest wordt omschreven als: '[w]oordkunstenaars, slampoets, muzikanten en spoken word artiesten droppen hun energie en hun teksten op The Stage' (programmaboekje, 2019).

8. Conclusie

De onderzochte literatuurfestivals binnen en buiten de Randstad vertonen veel verschillen maar ook overeenkomsten. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste besproken. De vergelijking en categorisering van de festivals zullen een antwoord geven op de hoofdvraag: in hoeverre verschilt de representatie van festivals in de Randstad van de representatie van festivals buiten de Randstad?

Samenvatting analyse

Uit de postureanalyses van ILFU, Read My World, Nieuwe Types en Tilt blijkt dat de festivals verschillende eigenschappen vertonen die wel of niet aansluiten bij de kenmerken die Stewart in haar onderzoek toedicht aan festivals in het centrum en in de periferie. Het ILFU (centrum) blijkt lokaal en internationaal georiënteerd, gericht op beroemdheden en literatuur als *niche brand* en toegankelijk voor een breed publiek. Read My World (centrum) is vooral internationaal georiënteerd, programmeert onbekende namen, hanteert een brede opvatting van literatuur en is beperkt toegankelijk voor een specifiek literatuurpubliek. Het Nieuwe Types Festival (periferie) is lokaal georiënteerd, heeft een brede opvatting van literatuur, programmeert vooral onbekende namen en is beperkt toegankelijk voor een specifiek literatuurpubliek. Het Tilt Festival (periferie) tenslotte is lokaal georiënteerd, biedt een discussieplatform voor verschillende onderwerpen, programmeert diverse artiesten, is toegankelijk en hanteert zowel een brede als nauwe opvatting van literatuur. In onderstaande tabel zijn de gevonden eigenschappen kort samengevat. Het symbool + geeft aan dat het festival deze eigenschap duidelijk vertoont, het symbool – betekent dat de eigenschap niet of nauwelijks aanwezig is en bij +/- is de eigenschap minder overtuigend aanwezig dan bij het symbool +.

Afbeelding 13: Tabel met eigenschappen per festival

Festival	Internationaal	Lokaal	Literatuur als niche brand	Toegankelijkheid	Celebrity culture
ILFU	+	+/-	+/-	+	+
Read My World	+	-	-	-	-
Nieuwe Types	-	+	-	-	-
Tilt Festival	-	+	+/-	+	+/-

Vergelijking *postures* binnen en buiten de Randstad

Uit de analyse blijkt dat de kenmerken die Stewart koppelt aan literatuurfestivals in het centrum en de periferie maar gedeeltelijk van toepassing zijn op de onderzochte festivals binnen en buiten de Randstad in Nederland.

De focus op het internationale literaire veld komt alleen voor bij de festivals in het centrum en niet bij de festivals in de periferie. Deze verdeling komt overeen met de bevindingen van Stewart. Alle andere eigenschappen die Stewart verdeelt over het festivals in het centrum en festivals in de periferie lijken veel minder te kloppen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de verhouding tussen het centrum en de periferie in Nederland een heel andere verhouding is dan die tussen een centrum en een perifeer gebied op globale schaal, zoals in het onderzoek van Stewart het geval is. Het literatuurfestival in Toronto ligt in één van 's werelds grootste centra van literaire productie en verspreiding volgens een onderzoek van Casanova (2004) dat Stewart aanhaalt. Toronto wordt in een rijtje geplaatst met Parijs, New York, Londen, Barcelona en Berlijn, maar Amsterdam komt in dit rijtje niet voor (Stewart, 2009, p. 5). Daarnaast is het nog de vraag hoezeer Brisbane zich in een perifeer gebied bevindt. Australië is namelijk volgens Ommundsen bij uitstek het land waar literatuurfestivals het succesvolst zijn (2009, p. 20).

De steden Amsterdam en Utrecht mogen tot het centrum van Nederland behoren, ze voldoen niet aan de eisen die Stewart in haar onderzoek aan een literatuurfestival in het centrum stelt. In Nederland is, zoals besproken in het theoretisch kader, Amsterdam het belangrijkste literaire centrum, vooral op het gebied van geschreven literatuur. Amsterdam is de hoofdstad van Nederland en valt daarom toch op in het internationale literaire veld. Utrecht geniet minder bekendheid in het buitenland, maar kan door de benoeming tot *Unesco City of Literature* ook rekenen op een internationale invloed op het gebied van literatuur. De steden Tilburg en Arnhem profiteren niet van dit soort naamsbekendheid over de grens (behalve misschien in Vlaanderen) en richten zich daarom alleen op het lokale literaire veld. Het ILFU doet dat ook deels, de stad is een minder belangrijk literair centrum dan Amsterdam en moet haar literaire uniciteit ook benadrukken om haar rol als *city of literature* te legitimeren.

De mate van toegankelijkheid en de aandacht die een literatuurfestival besteedt aan *celebrity culture* hangen bij de onderzochte festivals met elkaar samen. Een festival wordt gepresenteerd en ook door de buitenwereld ervaren als toegankelijk wanneer er veel bekende namen op het programma staan. In het onderzoek van Stewart worden deze eigenschappen juist tegenover elkaar gezet; een festival in het centrum zou voor een specifiek literatuurpubliek zijn (beperkt toegankelijk) en grote namen programmeren, terwijl een festival in de periferie een breder publiek zou trekken met meer diverse namen. Andere onderzoeken maken de samenhang wel aannemelijk. De verandering van

cultuurconsumptie (Baricco, 2011) en de commercialisering van de literatuur (Vaessens, 2006b) doen juist vermoeden dat een breed publiek af zal komen op de nabijheid van hun favoriete auteur en de mogelijkheid tot communicatie. De *celebrity culture* wordt bij het ILFU en Tilt Festival juist ingezet om een zo breed mogelijk publiek naar het festival te trekken. Het Nieuwe Types Festival en Read My World programmeren (bijna) uitsluitend onbekende namen en trekken daar een specifiek literatuurpubliek mee, ook al zeggen de organisatoren wel een breed publiek te ambiëren.

De opvatting van literatuur als *niche brand* is op geen van de festivals het belangrijkste uitgangspunt. Uit de autorepresentatie blijkt telkens dat de organisaties het liefst een brede opvatting van literatuur hanteren. Het Nieuwe Types Festival en Read My World slagen daarin; de programma's zijn interdisciplinair en er wordt gereflecteerd op de betekenis en de toekomst van literatuur. Het ILFU en Tilt slagen in mindere mate; het ILFU heeft nog een programmalijn klassiekers en Tilt plaatst de 'Grote namen' en in de 'Grote zaal'. De (gedeeltelijke) focus op literatuur als *niche brand* door Tilt en ILFU hangt samen met de *celebrity culture* die er op de festivals heerst en de daaruit volgende hoge mate van toegankelijkheid. Door het programmeren van grote namen worden hun werken als gepresenteerd als hoogste vorm van literatuur, wat resulteert in een *niche brand*.

De verschillen in de literatuurfestivals op het gebied van toegankelijkheid, *celebrity culture* en de opvatting van literatuur kunnen niet verbonden worden aan hun locatie binnen of buiten de Randstad. In Nederland gelden dus niet dezelfde kenmerken voor literatuurfestivals in het centrum en de periferie als voor literatuurfestivals op globale schaal. Alleen de oriëntatie op het internationale veld is ook in Nederland alleen weggelegd voor festivals in het centrum. Dit zou kunnen betekenen dat de verhouding tussen centrum en periferie op nationale schaal heel anders in elkaar zitten dan op globale schaal, of dat de emancipatie van de periferie in steeds grotere mate zichtbaar is in het literaire veld.

Discussie

In de postureanalyse op literatuurfestivals zijn in dit onderzoek extra analyselagen aangebracht in vergelijking met de analysemodellen van Smeenk (2015) en Berends (2018). Voor vervolgonderzoek naar het *posture* van literatuurfestivals is het model dat in dit onderzoek gebruikt werd het meest compleet. Het model dwingt tijdens de analyse bij zowel de auto- als de heterorepresentatie te letten op de actoren en het festival. Op die manier kunnen de representaties en de invloed die het auto- en *hetero-image* op elkaar hebben het beste vergeleken en beschreven worden.

Tijdens het onderzoek deden zich twee belangrijke problemen voor die de resultaten mogelijk beïnvloed hebben. Ten eerste zijn niet bij alle festivals dezelfde soort en hetzelfde aantal bronnen geanalyseerd, omdat de soort en hoeveelheid beschikbare bronnen per festival in grote mate

verschillen. Van het ILFU was bijvoorbeeld geen jaarverslag beschikbaar, omdat het festival pas één jaar draait, en van het Read My World festival zijn nauwelijks *hetero-images* beschikbaar, omdat er niet over geschreven is in de krant. Dit zorgt ervoor dat het *posture* van Read My World bijvoorbeeld vooral leunt op het *auto-image*. Ten tweede waren bij sommige festivals de geanalyseerde bronnen niet allemaal afkomstig uit hetzelfde festivaljaar. Dit kwam bijvoorbeeld doordat het meest recente jaarverslag nog niet af was (ILFU, Read My World) of door een tekort aan bronnen met een *hetero-image* (Nieuwe Types Festival).

Voor vervolgonderzoek is het aan te raden om festivals van één of twee jaar geleden te onderzoeken, in plaats van de meest recente editie, om het ontbreken van bronnen met een *auto-image* te vermijden. Daarnaast zijn er in dit onderzoek vanwege de gewenste omvang en beperkte tijd maar vier festivals met elkaar vergeleken. De conclusies zijn daarom niet generaliseerbaar over alle literatuurfestivals in Nederland. Het onderzoek heeft in ieder geval duidelijk gemaakt dat festivals binnen de Randstad en buiten de Randstad niet twee homogene groepen vormen, zoals het onderzoek van Stewart deed vermoeden, en dat de verhoudingen tussen het centrum en de periferie in Nederland op het gebied van literatuur niet hetzelfde functioneren als op globale schaal. In toekomstig onderzoek kunnen nog meer festivals in Nederland met elkaar vergeleken worden, om te kijken of er een consistent beeld te vormen is dat voortkomt uit de locatie van het festival. Het kan interessant zijn om voor meer of andere categorieën te kiezen dan de categorieën die afgeleid zijn uit het onderzoek van Stewart. Een ander interessant spoor om te volgen kan de emancipatie van de perifere cultuur of literatuur zijn.

9. Literatuur

- Anderson, Benedict. *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of Nationalism* (Red. ed.). London/New York, 1938/2006.
- Baricco, Alessandro. *De Barbaren*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2011.
- Berens, Heleen. *Voor het publiek of voor de dichters? Een postureanalyse van Poetry International in het veranderende literaire veld*. Masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2018.
- De Schrijver, Hannah. *Hoe speelt Stichting Lezen als leesbevorderingsorganisatie in op 'ontlezing' bij jongeren?*. Proefschrift, Universiteit Gent, 2015.
- Docter, Koen. *Exoticism, Criticism and Appropriation. Framing of Muslims in the French and Dutch Interwar Press*. Proefschrift, European University Institute: Florence, 2018.
- Engler, Balz. *Poetry and Community*. Tübingen, 1990.
- Foley, John M. *How to read an oral poem*. University of Illinois Press, 2002.
- Giorgi, Liana. "Between Tradition, Vision and Imagination: The Public Sphere of Literature Festivals." *SSRN Electronic Journal*, maart 2011.
- Ham, Laurens J. "De poreuze grenzen van de jonge poëzie: Hoe poëzietalent ontstaat tussen hiphop en festivalcultuur." *Kunsttijdschrift Vlaanderen*, april 2017, pp. 32-35.
- Horsley, Richard A. *Oral Performance, Popular Tradition, and Hidden Transcript in Q*. Society of Biblical Literature, 2006, pp. 1-22.
- Huysmans, Frank J.M., et al. "Achter de schermen. Een kwart eeuw lezen, luisteren, kijken en internetten." *Het culturele draagvlak 5*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2004.
- Hüsken, Frans A. M., en Peter J. M. Nas. "Centrum-periferie en ontwikkeling: theoretische Uitgangspunten." *Sociologische Gids*, 19(2), pp. 79-91, 1972.
- Leerssen, Joep. "Image." *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters*, editors: Manfred Beller en Joep Leerssen, Rodopi, 2007, pp. 415-417.
- . *Nationalisme*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2015.
- Meizoz, Jérôme. "Modern Posterities of Posture: Jean-Jacques Rousseau." *Authorship revisited: Conceptions of authorship around 1900 and 2000*, editors: Dorleijn, Gillis J. et al., MA: Peeters, 2010, pp. 81-93.
- Ommundsen, Wenche. "Literary Festivals and Cultural Consumption." *Australian Literary Studies*, 24(1), 2009, pp. 19-34.
- Paasi, Anssi. "Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life." *Environment and planning A*, 23(2), 1991, pp. 239-256.
- Philippa, Marlies et al. *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam, 2003-2009.

- Raad voor Cultuur. *De daad bij het woord. Sectoradvies letteren en bibliotheken*, Vrije Universiteit Amsterdam, 2018.
- Smeenk, Kim. *De postures van internationale literatuurfestivals in Nederland*. Masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2015.
- Stewart, Cori. *The culture of contemporary writers' festivals*. Proefschrift, Griffith University, 2009.
- Vaessens, Thomas. *Het boek was beter: literatuur tussen autonomie en massificatie*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006a.
- . *Ongერიemd succes: poëzie in een onpoëtische tijd*. Nijmegen: Vantilt, 2006b.
- Van den Donk, Wim et al. *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.
- Van der Starre, Kila. "Poetry slam in Nederland en Vlaanderen." *Kunsttijdschrift Vlaanderen*, april 2017, pp. 16-1.
- Van Duijnhoven, Serge. "Het offensief der zinnen: Poëzie en rap, taal en ontbinding." *Streven*, 1999, pp. 127- 138.
- Verheul, Jaap. "In Foreign Eyes." *Discovering the Dutch: On culture and society of the Netherlands*, editors: Emmeline Besamusca, en Jaap Verheul, Amsterdam University Press, 2014, pp. 311 321.

Archiefstukken

- De Nieuwe Oost | Wintertuin. *Jaarverslag 2017* [jaarverslag], 2018.
- De Nieuwe Oost | Wintertuin. *Ontmoet studenten van Nederlandstalige schrijfopleidingen tijdens Nieuwe Types* [persbericht], 11 juni 2018.
- De Nieuwe Oost | Wintertuin. *Nieuwe Types: nieuwe schrijvers, nieuwe verhalen, nieuwe vertelvormen* [programmaboekje], 28 juni 2018, pp. 1-2.
- Het Literatuurhuis. *Julian Barnes, Paolo Cognetti en Sir Antony Beevor naar het ILFU* [persbericht], 16 juli 2018.
- Het Literatuurhuis. *Meerjarenvisie 2017-2020* [beleidsplan], 2016.
- Het Literatuurhuis. *Programma: ILFU 2018* [programmaboekje], 15 september 2018, pp. 1-30.
- Het Literatuurhuis. *Terugblik ILFU 2018* [persbericht], 13 februari 2019.
- Nederlands Letterenfond. *Jaarverslag 2017* [jaarverslag], 2017.
- Read My World. *Bestuursverslag 2017* [jaarverslag], 2017.
- Read My world. *Read My World Festival* [programmaboekje], 11 oktober 2018.
- Read My World. *Read My World 2018 in het teken van literatuur uit Turkije* [persbericht], 10 april 2018.

Tilt. *Programma: Tilt Festival* [programmaboekje], 23 maart 2019, pp. 1-4.

Tilt. *Subsidieaanvraag: van directie Tilt & bestuur Stichting Tilt* [subsidieaanvraag], 15 oktober 2018, pp. 1-48.

Tilt. *Tilt Festival 2019: Een boekenbal bomvol literatuur, live radio, muziek, dans en burlesque acts* [persbericht], 8 maart 2019.

Internetbronnen

Agora Lettera. "Passie voor literatuur, prikkel voor talent." *Agora Lettera Web*, www.agoralettera.nl/about/, geraadpleegd op 9 juni 2019.

Amsterdam FM. *Read My World en Hannah van Binsbergen in de Paperback radio*, 2018, www.amsterdamfm.nl/read-my-world-en-hannah-van-binsbergen-in-paperback-radio/, geraadpleegd op 27 mei 2019.

De Nieuwe Oost | Wintertuin. "Nieuwe Types. Organisatie." *Nieuwe Types web*, www.nieuwetypes.nl/organisatie/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Ende, Nanne op 't. "The Stage – poëzie tijdens Tilt Festival." *Omroep Tilburg*, 4 april 2019, www.omroep Tilburg.nl/nieuws/cultuur/the-stage-poezie-tijdens-tilt-festival/, geraadpleegd op 27 mei 2019.

Fleurs du mal. "Tilburgs Stadsdichter Onias Landveld te gast tijdens Tilt Festival 2019." *fleursdumal.nl magazine*, www.fleursdumal.nl/mag/category/literary-news-events/tilt-festival-tilburg, geraadpleegd op 27 mei 2019.

Het Letterenfonds. "Literatuur uit Turkije centraal Read My World." *Het Letterenfonds web*, 2018, www.letterenfonds.nl/nl/entry/1953/read-my-world-2, geraadpleegd op 27 mei 2019.

Hogeschool van Amsterdam [Instagrampost]. 10 oktober 2018, www.instagram.com/p/BowDY_VCXyy/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Het Literatuurhuis. "'City of Literature': wat houdt dat in?" *Utrecht Unesco City of Literature Web*, www.cityofliterature.nl/unesco-city-of-literature/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Het Literatuurhuis. "ILFU 2018 was fantastisch! – terugblik." *Vimeo*, 27 februari 2019, www.vimeo.com/320226302, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Literary Globe. Interview met Willemijn Lamp. 17 september 2018, www.youtube.com/watch?v=kJEsvdrLYbl, geraadpleegd op 2 mei 2019.

LNVT_Tellersoftale [Instagrampost]. 29 juni 2018, www.instagram.com/p/BkmvlnKiNoM/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Mostly Me + Certain Others. "About last night". 24 september 2018, www.mostlyme-certainothers.com/2018/09/24/about-last-night/, geraadpleegd op 27 mei

2019.

Read My World. "Over Read My World." *Read My World Web*, www.readmyworld.nl/over/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Read My World. "Read My World 2018". *Facebook*, 22 oktober 2018, www.facebook.com/pg/ReadMyWorld/photos/?tab=album&album_id=1942030605890818&ref=page_internal, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Tilt. "Over Tilt. Tilt laat de letteren leven. Voor publiek en voor schrijvers." *Tilt Festival web*, www.tilt.nu/over-tilt/over-tilt/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Praamstra, Maarten. "Reportage: volop jong talent op Nieuwe Types." *Tzum*, 27 juni 2016, www.tzum.info/2016/06/reportage-nieuwe-types/, geraadpleegd op 2 mei 2019.

Krantenartikelen

Ancher, Nadine. "Het boek is mijn reddingsboei." *AD/Utrechts Nieuwsblad*, 6 september 2018, p. 13.

Becker, Sander. "Levenslessen van Anna Karenina." *Trouw*, 10 september 2018, pp. 12-13.

De Veen, Thomas. "Tolstoj op Utrecht CS." *NRC Handelsblad*, 14 september 2018, p. 12.

Goutziers, Joost. "Straat op Tilt: in een bed op de markt luisteren naar sensuele verhalen." *Brabants Dagblad*, 19 maart 2019.

---. "Vrouwen in de hoofdrol op literair festival Tilt." *Brabants Dagblad*, 8 februari 2019, p. 2.

---. "Grote dames van de literatuur zaterdag bij Tilt." *Brabants Dagblad*, 28 maart 2019, p. 5.

Hoogendoorn, Maurice. "Literaurstad Utrecht toneel boekenfestival." *Nederlands Dagblad*, 17 september 2018, pp. 18-19.

Peer, Rene van. "Met een verhaal in bed bij Straat op Tilt in Tilburg." *Brabants Dagblad*, 23 maart 2019.

Redactie. "Drie dagen festival in Arnhem over nieuwe schrijvers, nieuwe verhalen en nieuwe vertelvormen." *Arnhem Direct*, 28 mei 2018.

Redactie. "Literaire festival Nieuwe Types." *Arnhemse Koerier*, 8 mei 2018.

Van de Velde, Paola. "Anna Karenina nog altijd actueel." *De Telegraaf*, 11 september 2018, p. 13.